

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-341-5-6>

**FORMATION OF REFORMATION
AND RENAISSANCE-HUMANISTIC IDEAS IN THE CULTURE
OF UKRAINIAN BAROQUE I-ST HALF OF THE 16TH CENTURY**

**ФОРМУВАННЯ РЕФОРМАЦІЙНИХ
ТА РЕНЕСАНШО-ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В КУЛЬТУРІ
УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО І ПОЛ. 16 СТ**

Mnozhynska R. M.

*Candidate of Philosophy Sciences,
Associate Professor at the Department of
Philosophy and Cultural Studies*

Множинська Р. В.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та
культурології*

Mykhalchuk Olena

*Student
Kyiv National University of Technologies
and Design
Kyiv, Ukraine*

Михальчук О.

*студентка
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна*

Саме у першій половині XVI ст. було закладено підвалини для становлення вітчизняної ранньоновітньої думки в її раціоналістичному і містичному виявах, сформувалися ренесансно-гуманістичні й реформаційні ідеї, які в подальшому функціонували й розвивалися в межах культури українського бароко. Проте ще й досі побутує думка, що серед тодішніх основних християнських конфесій в Україні (православної, католицької, протестантської та уніатської) національною, державотворчою завжди була і є досі лише православна. Що ж до «католицької Русі» – українців католицького віросповідання, – то про них широкому загалу досі майже нічого не відомо. А тим часом, як писав В.Липинський, «з погляду національної ідеології, «католицька Русь» для культури української зробила, певно⁴, не менше ніж греко-католики чи й православні, і випродукувала не менше, ніж вони, культурних сил, як в матеріальному, так і духовному аспектах» [6, с. 136].

Отож, «Католицька Русь» – історичний термін, вживаний на ознаку українців римо-католицького віросповідання. Передусім мова піде про їх роль і місце у культурному, релігійному, суспільно-політичному процесі України починаючи від XVI ст. Тільки порівняно недавно українська наукова громадськість з подивом довідалася про існування в українській культурі не знаної досі цілої епохи, назва якій «Ренесансний гуманізм в Україні». Творцем цього феномену була, передусім, саме «католицька Русь», яка сформувалася переважно в XVI ст. з числа

вихованців західноєвропейських університетів і частково з місцевої шляхти, що покатоличилася. Саме ця верства принесла на українські землі ідеї ренесансної культури, а на зламі XVI–XVII ст. і в першій половині XVII ст. витворила своєрідну латинську і польсько-українську літературу. «Католицька Русь» мала доволі високу національну конфесійно-етнічну самосвідомість. Взірцем українства може служити римо-католицька земельна шляхта Пинського повіту, що, «з захованням і забезпеченням своєї релігії, владу гетьмана Богдана приймала і бути вірною йому та Україні «вічно», в «часах щастя та нещастя», присягала» [1, с. 99].

Є свідчення, що ця конфесія прагнула навіть відокремитись од підпорядкування Польщі, а підлягати безпосередньо папі римському. Представники «католицької Русі» намагалися витворити свою політичну ідеологію – ідеологію української національної еліти, яка «в силу своєї вищої освіченості законсервувала історичну пам'ять про державну велич і силу княжої Русі», і яка мріяла про її відновлення. В XVII ст. представники цієї конфесії поступово стали втрачати свої українські державотворчі прагнення і невдовзі майже повністю розчинилися у «польському морі» [2, с. 10].

До «католицької Русі» зараховують представників католицького віросповідання, які були національно свідомі, наполегливо ідентифікували себе українцями, декларували своє «руське» походження. Свідченням цього може бути, наприклад, те, що багато з них підписували свої твори, додаючи до прізвища виразне означення – назву свого народу: С. Оріховський-Роксолан (Orichovius-Roxolanus, Orichovius-Ruthenus), Туробінський-Рутенець (Turobinus-Ruthenus), Павло Кросненський-Рутенець, Русин (Paulus Ruthenus Crosnensis), Георгій Тичинський-Рутенець (Tyszyniensis-Ruthenus), Григорій Чуй-Самборський Рутенець (Gregorius Vigilantius Samboritanus Ruthenus). Упродовж життя змінювались їхні політичні орієнтації, але свою прихильність і причетність до Русі-України як до батьківщини вони зберігали назавжди. Рівень національної самосвідомості в українських мислителів також коливався, але рідко опускався до нуля. Україна для них була «нашою», «своєю» землею. Це засвідчують багато авторів, зокрема, Павло Кросненський, для якого назва народу «Русь» є «словом солодким»; С. Кленович у «Роксоланії» оспівує тринадцять великих українських міст і жодного польського, хоч жив у польській державі. В іншому місці він ще відвертіше самоідентифікується, коли заявляє: «як же нам українське своє пристало руно цінувати» [1, с. 22].

На чіткому протиставленні «ми» – «вони» побудована і вся поема Домбровського «Дніпрові камени», де «ми» – це руси-українці, «народ, який зберіг дідівський Київський престол аж понині»; «своїми» є також

і князі Острозькі та Заславські, і нащадки Данила Галицького. А «вони», тобто чужинці – поляки, литовці, татари, мосхи, з якими точаться перманентні війни з перемінним успіхом.

Чільним представником «католицької Русі» був Станіслав Оріховський-Роксолан (Stanislaus Orichovius Roxolanus, Stanisław Orzechowski Rusin) (1513–1566) – визначний українсько-польський гуманіст, оратор, публіцист, філософ, історик, полеміст. В царині філософії найбільше цікавився проблемами, пов'язаними з етикою і політикою. Народився в с. Оріховці Перемишлянського повіту Руського воєводства у Польщі.

Початкову освіту здобув у Перемишлі. Далі навчався в Краківському (від 1526 р.), Віденському (з 1527 р.), Вітенберзькому (1529 р.), Падуанському (1532 р.), Болонському (1540 р.) університетах, а також удосконалював свої знання у Венеції, Римі, Ляйпцігу. 1543 року після 17-річного перебування за кордоном повернувся на батьківщину, де займався суспільно-політичною діяльністю. Писав переважно латинською мовою. Його спадщина налічує близько 60 творів. Але деякі з його праць до нас не дійшли, наприклад: «De iure naturae et gentium» («Про природне право»), «Repudium Romae» («Відступництво Риму») тощо. [7, с. 76].

Станіслав Оріховський – чи не найвизначніша постать серед українських римо-католиків. Це йому належать слова: *Ruthenum me esse et glorior et libenter profiteor* («я українець, цим пишаюся і про це відверто заявляю») [3, с. 103].

У своїх творах він розробляв важливі проблеми, які хвилювали тогочасне українське і польське суспільство.

Повернення його імені в духовну культуру України допоможе реконструювати перервану тяглість історичної та інтелектуальної традицій, яка дуже важлива з огляду на потребу забезпечення неперервності культурного успадкування, зв'язку «минулого» й «сучасного», охоплення одного й другого в одне ціле, тобто досягнення історичного розуміння, що робить історію діючою. Сенс же останньої полягає у безперервному впливі «минулого» культури, в тому числі філософії і релігії, на їхнє «сучасне». Адже ми прагнемо осмислити попередні періоди розвитку думки не лише заради їх пізнання, а й задля пошуків варіантів розв'язання реальних проблем свого часу й свого народу.

В Західній Європі його називали «українським Демостеном» та «сучасним Цицероном». [4, с. 116].

Він жив у 1-й пол. XVI ст., яке називають сьогодні першим українським відродженням. Наприклад, відомий український дослідник Орест Зілинський, зважаючи на склад і боротьбу ідей цієї епохи,

визначає три орієнтації культурного розвитку: традиціоналістичну, репрезентовану Іваном Вишенським, уніоністичну, очолювану Іпатієм Потієм, та поступово-утраквістичну, найкраще репрезентовану у львівській «Пересторозі». Сьогодні можемо говорити про 4-й напрям – ренесансно-гуманістичний, який представляють українці католицького віросповідання, чільним представником якого був Станіслав Оріховський, який голосно заявляв: *Ruthenum me esse et glorior et libenter profiteor* (Я українець, цим пишаюсь і про це відверто заявляю) [5, с. 16].

Література:

1. Історія української філософії [Текст] : курс лекцій: навч. посібник для студ вищ. навч. закладів / В. С. Горський ; Міжнародний фонд "Відродження". – К. : Наук.думка, 1996. С. 22–23.
2. Kubala L. Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek Reformacji w Polsce. Lwów; Warszawa. 1908. С. 10.
3. Кашуба М. В., Паславський І. В. Захара І. С Філософія Відродження в Україні. К.1990. С. 140.
4. Литвинов В.Д. Ренесансний гуманізм в Україні. (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття. К. Основи, 2000. С. 116.
5. Наливайко А С Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження. Українська література XVI–XVII ст. та Інші слов'янські літератури. К.1984. С. 16.
6. Особливості взаємовпливу національної та конфесійної свідомості в українській суспільній думці XVI – першої половини XVII ст. [Текст] : дис... д-ра філос. наук: 09.00.11 / Кралюк Петро Михайлович ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. К., 1998. С. 373.
7. Orichoviana. Opera inedita et epistulae Stanislai Orzechowski 1543–1566. – Cracoviae, 1891. Vol. I. С. 76.